

LÁSZLÓ BALÁZS*

A tudományos bűncselekmény-fogalom létjogosultsága, különös¹ tekintettel a társadalomra veszélyesség kritériumára

1. Bevezetés

A bűncselekmény absztrakt fogalmát vizsgáló tudományos és tankönyvirodalom általában a bűncselekmény törvényi és tudományos fogalmát különbözteti meg. Az előbbi alapvetően a kodifikált büntetőjog terméke, és mint ilyen, az írott büntető jogszabályban keresendő és lelhető fel. Keletkezését és „működését”, hatásmechanismusait tekintve a törvényi bűncselekmény-fogalom deduktív jellegű, a jövőre nézve, normatív jelleggel minden egyes esetre érvényesen határozza meg azt, hogy mi a bűncselekmény. A tudományos bűncselekmény-fogalom – amennyiben a büntetőjog-tudomány kezdetei is csak a XVIII. századra tehetőek² – a klasszikus iskola működéséhez köthetően történelmi távlatokban szinte alig előzi meg a törvényi fogalom megjelenését.³ Ez azonban induktív jellegű, minthogy a tudományos módszerekre tekintettel a megfigyelésekből levont következtetésként születik meg az összegző, tudományos definíció.

A múlttól a jelen felé haladva a kétféle fogalom kialakulása és kezdeti egymásra hatása fényében leginkább az (volt) vizsgálendő, hogy a korábbi tapasztalatokat induktív módon összegző tudományos fogalom hatott-e a törvényi fogalomra, annak változásaira. Miután azonban a deduktív törvényi fogalom normatív jellege folytán minden egyes esetre kötelezően határozza meg, hogy mi a bűncselekmény és mi nem az, az ennek eredményén alkalmazott újabb indukció eredményeként elvileg már nem kaphatunk más eredményt, mint maga a kiindulópont, vagyis a tudományos fogalom nem szakadhat

* PhD óraadó, PTE ÁJK Jogtörténeti Tanszék ügyész, Kaposvári Járásí Ügyészség.

¹ Részlet a 2024. évi Mészáros Ádám Emlékpályázatra benyújtott „A hazai bűncselekmény-fogalmak múltja, jelene, jövője – Quo vadis, társadalomra veszélyesség?” című pályaműből.

² Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris, Budapest 2006. 42–43. o.

³ Uo. 75. o.

el a normatív törvényi definíciótól. Ezért a jelen felől a jövő felé haladva mindinkább az a kérdés merülhet – és merült is már⁴ – fel, hogy egyáltalán van-e még létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak, és ha igen, úgy miben keresendő ez, illetve mik lehetnek ennek perspektívái a jövőre nézve.

E tézisek mentén indulva annak bemutatására törekszem, miért és milyen távlati perspektívában tartom a tudományos bűncselekmény-fogalom jövőbeni vizsgálata során elkerülhetetlenül középpontba helyezendőnek a társadalomra veszélyesség – tudományos körökben is sokat támadott – kategóriáját.

2. A kodifikálatlan büntetőjog kora

Jóllehet, a törvényi bűncselekmény-fogalom tárgyi oldalán materiális elemként szereplő társadalomra veszélyesség a jog jelenségére is nyilvánvalóan hatást gyakorló különös társadalmi-politikai környezetben, a XX. század közepének hazai jogalkotásában jelent meg, a korábbi hazai büntetőjogi gondolkodásban is megvoltak annak – igaz, az úgynevezett szocialista büntetőjoggal szervesen nem kapcsolódó – előképei.

2.1. A tradicionális jog praktikus bűncselekmény-fogalma

Bár az absztrakt törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak a késő újkor termékei, a bűncselekmény mint jogintézmény és az ezt jelölő műszavak – *culpa*, *crimen*, *delictum*, *flagitium* – már a döntően szokásjogi jellegű, úgynevezett tradicionális magyar jog korai időszakában is jelen voltak. A korabeli – latin nyelvű – források alapján kijelenthető az is, hogy a bűncselekményként fordítható és értelmezhető kifejezések nem véletlenszerűen és mindenféle gondolati összetartozás nélkül jelöltek egyes emberi magatartásokat. E fogalmak absztrakt definíció hiánya melletti többé-kevésbé következetes használata azt mutatja, hogy jelentésük legalább a jogértő közegben ismert és egységes kellett legyen. Ekként a kisebb számú valódi írott jogforrásban és a jogalkalmazás során keletkezett bővebb forrásanyagban felismerhető a bűncselekmény két lényeges fogalmi eleme: a magatartás jogellenessége és jogrend általi büntetni rendeltsége.⁵

E kezdetleges meghatározás ugyan még nem tudományos definíció, de a későbbi tudományos bűncselekmény-fogalmakhoz hasonlóan induktív jellegű, mert alapvetően a jogi szokás

⁴ AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer Hungary, Budapest 2021. 30. o.

⁵ BÉLI Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs 2000. 154. o.

és gyakorlat megfigyeléseiből levont következtetésként kerülhetett megfogalmazásra. És mivel a tradicionális magyar jog még nem feszes dogmatikai keretekben, hanem „praktikus jogként”, a jogi szempontból releváns problémákra, élethelyzetekre megoldást keresve működött, e gyakorlati megfigyeléseken alapuló bűncselekmény-fogalmat is leginkább praktikus bűncselekmény-fogalomnak nevezhetnénk.

2.2. A büntetőjog-tudomány első hazai képviselői

A büntető anyagi és eljárásjog hazai tudományos művelésének talán első igazán jelentős korszaka a XVIII. század közepe volt, amikor 1742 és 1751 között, egy évtized leforgása alatt négy, több-kevesebb büntetőjogi relevanciával bíró jelentős tudományos munka jelent meg magyar szerzők tollából, de még mindig latin nyelven. Közülük Huszti András, Huszty István és Tarnói Gochetz Gábor sem határozta meg a bűncselekmény tudományos definícióját, de a fogalmat magát láthatóan adottak – és minden bizonnyal a jogellenességet és jogrend általi büntetni rendeltséget magában foglaló praktikus bűncselekmény-fogalommal azonosnak – tekintették.

Kortársai műveit ismertségében és büntetőjog-tudományi jelentőségében is meghaladja a Nagyszombati Egyetem tanárának, Bodó Mátyásnak *Jurisprudentia Criminalis* (Büntető jogtudomány) című könyve. Az 1. cikkben a szerző a büntetőeljárás a közbűncselekmények üldözésére rendelt közönséges törvényhatósági tiszti eljárásként definiálja, innen jut el előbb a közbűncselekmények és magánbűncselekmények elhatárolásához, majd a bűncselekmény (*delictum*) általános megfogalmazásához, miszerint az „az isteni és emberi törvények ellen önként elkövetett gaztett, amiért valakit büntetésre vagy jóvátételre köteleznek”.⁶ A 2. cikk részben ismételve az előbbieket, rögzíti, hogy a bűncselekmény (*delictum*) nem azonos a bűntettel (*crimen*), mert minden bűntett bűncselekmény, de nem minden bűncselekmény bűntett, és utóbbi fogalmat lényegében a közbűncselekményekkel azonosítja, amelyek a bűnözés érzetét keltik, amelyeket mindig köztiszti keresettel üldöznek és amelyek büntetése halál.⁷ A bűnösség tárgyalásánál ezt még kiegészíti azzal, hogy a bűntett mindig ártó szándékkal, megfontolás után valósul meg, de részletesen foglalkozik a bűnösségi fokokkal (szándék, gondatlanság, véltenség), az elkövetési módokkal (tett, szó, írás, tanács), az ezekhez kapcsolódóan változó tényállási elemekkel (indíték, személy, hely, idő, mennyiség, minőség, eredmény) és a részesi alakzatokkal is.⁸

Bodó Mátyás a tudományos igénnyel megalkotott büntetőjogi opusában tehát már valódi absztrakt bűncselekmény-fogalmat közölt, amelynek elemei között felismerhető – a praktikus bűncselekmény-fogalomban is meglévő jogellenes cselekmény és büntetendőség mellett – a bűnösségre (*sponte commissum* – önként elkövetett) és valamiféle társadalmi rosszallásra (*turpe factum* – gaztett) utalás is. E definíció is induktív jellegű, a jogi szokást és a gyakorlatot veszi alapul, de az egyes elemeihez kapcsolódó szerzői fejtegetésekre és elhatárolásokra figyelemmel

már méltán nevezhető korai tudományos bűncselekmény-fogalomnak, vagy legalább a tudományos bűncselekmény-fogalmak valódi, a praktikus fogalmat meghaladó előképének.

2.3. A kodifikációs kísérletek korszaka

Hazánkban a büntetőjog valódi kodifikálásának első kísérlete a többek között Szirmay Antal és Reviczky József közreműködésével elkészült 1795. évi büntetőkódex-tervezet, amely már számos tekintetben egyértelmű elmozdulást mutatott a régi jog megoldásai felől az újkor büntetőjogi vívmányainak irányába, mégsem teljesítette maradéktalanul „a modern törvénykönyvekkel szemben támasztott ama elvárásokat, hogy jussanak el az absztrakció magas fokára, bírjanak konzekvens fogalomkészlettel, és tökéletesen érvényesüljenek bennük a korszerű büntetőjogi elvek”.⁹ Az 1795. évi tervezet a rövid előszó után, az eljárásjogot tartalmazó első rész és az egyes bűncselekményeket taglaló második rész előtt elhelyezett, eljárásjogi és büntetés-végrehajtási elemeket is tartalmazó, ezért valódi anyagi jogi általános résznek még nem tekinthető Alapelvek első mondatában csupán azt a formális megállapítást rögzíti, hogy „a bűntett a büntetőtörvény szabad akaratból történő megsértése”.¹⁰ Ezt követően rögzíti a tervezet azt is, hogy csak olyan cselekmény lehet büntetendő, ami sérti a társadalmat, továbbá tárgyalja a beszámítás, a bűnösség, a stádiumok, az elkövetők kérdéskörét is.¹¹ Az idézett félmondat ugyan még ezekre tekintettel sem nevezhető valódi, absztrakt törvényi bűncselekmény-fogalomnak, de a társadalom sérelmére utalva tárgyi oldalon immár materiális elemet is tartalmaz.

Az 1795. évi magyarországi tervezettel lényegében egyszerre kidolgozni kezdett, majd az erdélyi országgyűlés által 1811-ben elfogadott – de az uralkodó által nem szentesített – erdélyi büntetőkódex-javaslat szerint a közbűncselekmények olyan tiltott cselekmények, amelyek a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértik, és amelyeket ezért közönséges tiszti kereset illetékességével üldöznek (szemben a magánbűncselekményekkel, amelyek magánszemélyeknek a köz megsértése nélkül valamilyen sérelmet vagy kárt okoznak, amelyek tekintetében ezért a felperesség közvetlenül magukra az ekképpen sértettekre esik jogutódaik tekintetében is).¹² Utóbbi ezt még azzal egészíti ki a javaslat, hogy „bűncselekmény az, amidőn valaki vagy törvényben tiltott cselekményt követ el, vagy a törvényben előírtat elmulasztja, avagy más módon cselekszik, mint ahogy előíratott, mindazonáltal a bűncselekmény ténylegességéhez, és hogy azt valakinek büntetést érdemlően be lehessen számítani, szükséges, miután megérlelődött a tudatban, szabadon és akaratlagosan és elhatározott akarral való-

9 KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: A család törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon. *Acta Universitatis Szegediensis: FORVM Acta Juridica et Politica* 2019/1. 111. o.

10 HAJDU Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1971. 391. o.

11 Uo. 391–394. o.

12 Sanctio Criminalis quoad poenas delictis aequas prompte irrogandas, pro omnibus tribunalibus Magni Transylvaniae Principatus, Pertiumque eidem adnexarum pro Norma deserviens. In: Az Erdélyi Nagy Fejedelemség MDCCCIXdik esztendőről MDCCCXdikre által nyújtott, és Sz. Jakab Havának 9dik napjától fogva, Kolosvár városában folytatva tartott országos gyűlésének jegyző könyve. Nyomtatott a Reformátum Kollégium betűivel, Török István által, Kolosvár 1811. 1130. o. (A kódex teljes magyar fordítását lásd: LÁSZLÓ Balázs: Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat. Gondolat, Budapest 2022. 69–204. o.)

6 BODÓ, Mathias: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*. Ex typographia Joannis Michaelis Landerer, Posonii 1751. 2. o.

7 Uo. 6. o.

8 Uo. 6–9. o.

sítsák meg”.¹³ Az előbbi meghatározás is utal tehát – a jogellenesség és a büntetendőség mellett – valamiféle társadalomellenességre, mégis szegényesebbnek látszik például a Bodó Mátyás által leírt tudományos definíciónál.

Az 1827 és 1829 között elkészült, de az országgyűlés által meg sem tárgyalt újabb büntetőjogi javaslat jószérével csak az 1795. évi tervezetet glosszálta, de még abból is elhagyta az Alapelvek című részt, így „semmit sem gazdagította a bűncselekmény fogalmáról kialakított képünket”.¹⁴ A Deák Ferenc nevével fémjelzett 1843. évi büntető javaslat *nullum crimen sine lege* elvének rögzítésére szorítókozó megfogalmazásában ismét csak a cselekmény és a büntetni rendeltség jelenik meg: „bármely cselekvés vagy mulasztás csak annyiban tekintethetik büntettnék és vonathatik büntetés alá, amennyiben az ellen büntetést rendel a jelen törvény”. Bár a javaslat később önálló fejezetet szentel a bűncselekmény alanyi oldalán megjelenő szándékosság és gondatlanság kérdéskörének, ezeket sem határozza meg definíciószerűen.¹⁵

2.4. A XIX. századi jogiradalom

Már a korai kodifikációs kísérleteket követően, 1819-ben jelent meg Vuchetich Mátyás pesti egyetemi tanárnak, Békés és Torontál megyei táblabírónak a magyar büntető anyagi és eljárásjog intézményeiről szóló könyve, az *Institutiones iuris criminalis Hungarici*. Vuchetich megfogalmazásában bűncselekmény: minden a magyarok törvényei által közbüntetés fenyegetésé alatt tilalmazott önálló (szabad) és külsőleges cselekvés vagy mulasztás.¹⁶ E rövid definícióban is – amelynek elemeit aztán a szerző részletesebben is taglalja művében – tetten érhető a cselekmény jogellenessége és büntetni rendeltsége mellett az elkövetői tudatra és akaratra utalás. Bérces Viktor azonban Vuchetich hazai büntetőjogi gondolkodásra gyakorolt hatását elemezve arra is rámutat, hogy a további fejtegetései alapján Vuchetich a bűncselekmény fogalmi elemének, tekintettel az egyén vagy az állam tényleges jogsérelmét, lényegében a materiális jogellenesség kritériumát, ami pedig a mai fogalmaink szerinti társadalomra veszélyességgel hozható összefüggésbe.¹⁷

3. A Csemegi-kódex és a XX. század első fele

A kodifikált büntetőjog korszakában a törvényi bűncselekmény-fogalom léte és minősége a bűncselekmény fogalmával kapcsolatos tudományos gondolkodás mozgásterét szűkítheti, de – ha a törvényi fogalom a jogi gondolkodás állapotához képest hiányosnak látszik – ösztönzőleg is hathat arra. Hazánkban az első valódi kodifikált büntetőtörvény, az úgynevezett Csemegi-kódex, az 1878. évi V. törvény cikk a magyar

büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről címmel csak 1880-ban lépett hatályba. A törvény azonban egyébként vitathatatlan jogtörténeti jelentősége ellenére éppen a (törvényi) bűncselekmény-fogalom tekintetében nem hozott valódi előrelépést, mivel az a meghatározása, miszerint „büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”,¹⁸ lényegében a *nullum crimen sine lege* elvét deklaráló, pusztán formális fogalom.¹⁹

Hasonlóan formális a bűncselekmények harmadik csoportjának, a kihágásoknak a törvényi meghatározása az úgynevezett kihágási büntető törvénykönyvben: „kihágást képez azon cselekmény, melyet a törvény, ministeri rendelet, a törvényhatóság, vagy törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácscsal bíró város által kiadott szabályrendelet, kihágásnak nyilvánít”.²⁰ De a törvényi bűncselekmény-fogalom tekintetében a három büntetőnovella sem hozott érdemi előrelépést.

Mivel a Csemegi-kódex bőven hagyott mozgásteret az absztrakt tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos szakmai gondolkodásnak, nem véletlen, hogy a magyar törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat vizsgáló szakirodalom is, mintegy zárójelbe téve a régebbi korokat, leginkább e korszak szerzőinek megállapításaiig nyúl vissza,²¹ mintegy szembeállítva azok sokszínűségét a törvényi szűkszavú, formális fogalom meghatározásával. Amíg ugyanis egyes szerzők a törvényi fogalmat alig kiterjesztve a jogellenes cselekményt és a büntetendőséget vizsgálják – de előbbi fogalmat Angyal Pál még csak formális értelemben, míg Finkey Ferenc már anyagi jogellenesség formájában is használja²² –, addig mások, így Irk Albert és Vámbéry Ruzstem már a bűnösséget is a fogalmi elemek közé vonják, megint mások, például Heller Erik a büntetendőség helyett már tényállásszerűségről beszélnek.²³ Összességében mégis kijelenthető, hogy a XIX. század végének és a XX. század első felének hazai jogirodalma – ha érhették bizonyos külföldi hatások is²⁴ – lényegében azokhoz az elemekhez nyúl a bűncselekmény fogalmának meghatározása során, amelyeket már a XVIII. század és a XIX. század első felének jogtudósai és kodifikátorai is részben felismertek.

4. A társadalomra veszélyesség megjelenése a törvényi bűncselekmény-fogalomban

A második világháborút követő társadalmi-politikai változások a büntetőjogi szabályozást sem hagyták érintetlenül. A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény, a Bt. a *nullum crimen sine lege* elvét részben áttörve lehetővé tette a büntetőtörvény visszamenőleges hatályú al-

13 Uo. 1131. o.

14 Balogh Elemér: Reformkori büntetőjogunk „bűncselekmény-fogalma”. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 1996/1. 28–29. o.

15 Uo. 29–33. o.

16 VUCHETICH, Matthias: *Institutiones iuris criminalis Hungarici in usum Academiarum Regni Hungariae*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, Budae 1819. 41. o.

17 BÉRCES VIKTOR: Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „Institutiones iuris criminalis Hungarici”. *Institutum Aequum Salutare*, 2016/1. 145. o.

18 1878. évi V. tc. 1. §.

19 AMBRUS: i. m. 20. o.

20 1879. évi XL. tc. 1. §.

21 MÉSZÁROS ÁDÁM: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest 2020. 12–13. o.

22 BELOVICVS ERVIN: *Büntetőjog I. Általános Rész*. HVG-ORAC, Budapest 2020. 153. o.

23 BELOVICVS: i. m. 153. o., MÉSZÁROS: i. m. (2020) 13. o.

24 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 12., 14. o.

kalmazását abban az esetben, ha az újabb törvény ezt kifejezetten kimondja, akkor is, ha ez nem enyhébb megítélést vagy a büntethetőség időközbeni megszűnését jelentette, vagyis ha az elkövetőre az újabb törvény hátrányosabb volt.²⁵ A Csemegi-kódex formális bűncselekmény-meghatározását pedig materiális elemet is magában hordozó, de még csak a cselekmény tárgyi oldalára koncentráló definíció váltotta fel, miszerint „büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli”.²⁶ A törvény a társadalomra veszélyes cselekményeket is körülírta, így idesorolt minden olyan tevékenységet vagy mulasztást, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti, és még e definíciót megelőzően rögzítette, hogy „a büntető-törvények feladata, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben”.²⁷ Az efféle feladatmeghatározás elvileg ugyancsak a bűncselekmény-fogalom értelmezését, tartalommal való megtöltését segíthette.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény a visszaható hatály tilalmának deklarálása²⁸ mellett a Btá.-hoz képest a törvényi bűncselekmény- (pontosabban büntett-) fogalmat kiegészítette a cselekmény alanyi oldalához tartozó bűnösségi alakzatokkal, a társadalomra veszélyesség meghatározását pedig változtatás nélkül vette át.²⁹ A büntető-törvény feladatának a joggyakorlat számára értelmezési keretként is szolgáló meghatározása körében azonban – a társadalomra veszélyesség elemeivel szembeni védelem mellett – megjelenítette a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre nevelést is.³⁰ E szerkezetből is látható, hogy a szocialista büntetőjognak az utókor által sokszor kifogásolt, politikai visszaélésekre lehetőséget teremtő fogalmi elhajlását nem (önmagában) a társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalmi elemévé tette, hanem a „szocialista társadalmi együttélés szabályainak” mint jogon kívüli kategóriának a bűncselekmény-fogalom mellé állítása okozta. E törvény fogalomrendszere – a büntető-törvény feladatának és a társadalomra veszélyesség definíciójának változatlansága mellett – 1972. január 1. napjától akként alakult át, hogy a Btá. óta alkalmazott büntett fogalom helyébe a bűncselekmény megjelölés lépett, és ennek lett a társadalomra veszélyesség büntetési tételben kifejezett súlya szerinti két típusa a büntett és a vétség.³¹

5. A legközelebbi múltunk törvényi szabályozása és a *nullum crimen sine lege* elvének legtágabb értelmezése

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény a céljának meghatározásában megtartotta a társadalomra veszélyes

cselekményekkel szembeni védelmet és a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására nevelést, csupán az állampolgári fegyelemre nevelés célzatát váltotta fel a némileg szerencsésebb megfogalmazású „törvények tiszteletére nevelés”.³² Érdekes jogalkotói késlekedésre utal, hogy e célmeghatározás – így a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására nevelés szándéka is – csak 1993. május 15. napjától került hatályon kívül helyezésre. A törvény ugyanakkor továbbra is deklarálta a visszaható hatály tilalmát, és lényegében változatlanul vette át elődjétől a bűncselekmény és a társadalomra veszélyes cselekmény fogalmát.³³ Utóbbi megfogalmazásában később is csak annyi változás történt, hogy a Magyar Népköztársaság megjelölést 1989. október 23. napjától a Magyar Köztársaságra, 2012. január 1. napjától pedig – a magyar állam hivatalos megnevezésének az Alaptörvényben történt rögzítéséhez igazodva – Magyarországra hivatkozás váltotta fel.

Jelenleg is hatályos büntető-törvényünk, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) ugyancsak rögzíti a *nullum crimen sine lege* elvét és a visszaható hatály tilalmát,³⁴ de a bűncselekmény törvényi fogalmában a büntetni rendeltség körében az „a törvény” megjelölés helyett „e törvény” megjelölést használva kifejezetten önmagára, mint Magyarország egyetlen és kizárólagos büntető-törvényére utal. A társadalomra veszélyesség megfogalmazásában a sorrend felcserélése mellett Magyarország társadalmi, gazdasági és állami rendjét kifejezetten azok Alaptörvény szerinti minőségéhez igazítja, míg az állampolgárok helyett „mások” személyét és jogait említi védendőként.³⁵ Utóbbi pontosítások kapcsán azonban kiemelendő, hogy az ország társadalmi, gazdasági és állami rendje tekintetében a gyakorlat nyilvánvalóan korábban sem hagyhatta figyelmen kívül az alkotmány rendelkezéseit, a személyek büntetőjogi védelme pedig korábban sem korlátozódott a magyar (vagy emellett egyéb) állampolgárokra (nyilvánvalóan nem esett kívül a társadalomra veszélyesség fogalmán például a külföldiek vagy hontalanok megölése).

Mára, a törvényi bűncselekmény-fogalom mind alaposabb, több fogalmi elemre kiterjedő kimunkálása és a *nullum crimen sine lege* elvének következetes alkalmazása folytán a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmak viszonya – például a Csemegi-kódex korához viszonyítva – bizonyosan megváltozott. Ugyanis bár a *nullum crimen sine lege* elvét sokszor elsődlegesen a büntető-törvény különös részi tényállásaira vonatkoztatva, akként értelmezzük, hogy csak azok a magatartások valósítanak meg bűncselekményt, amelyek pontosan kimerítik valamelyik különös részi tényállást, és e bűncselekmények köre a jogalkalmazás által – például analógia útján – nem tágítható, emellett a bűncselekmény személyi és tárgyi oldalához kapcsolódó általános részi intézményekre – a bűnösség, az elkövetői és elkövetési alakzatok valamelyik formájának meglétére és a büntethetőségi akadályok hiányára – vonatkoztatjuk, az elvnek lehetséges egy még tágabb értelmezése is.

Amennyiben ugyanis a *nullum crimen sine lege* elvét nem csupán magából a törvényi bűncselekmény-fogalomból vezet-

25 1950. évi II. tv. 2. § (2) bek. b) pont.

26 1950. évi II. tv. 1. § (3) bek.

27 1950. évi II. tv. 1. § (1)–(2) bek.

28 1961. évi V. tv. 3. § (2) bek.

29 1961. évi V. tv. 2. § (1)–(2) bek.

30 1961. évi V. tv. 1. §.

31 1961. évi V. tv. 2. § (3)–(5) bek.

32 1978. évi IV. tv. 1. §.

33 1978. évi IV. tv. 2. §, 10. § (1)–(2) bek.

34 Btk. 1. § (1) bek.

35 Btk. 4. § (1)–(2) bek.

jük le, hanem azt – például a törvényesség elve és az időbeli hatály törvényi szabályozása mentén³⁶ – a törvény minden rendelkezésének keretét adó alapelvnek tekintjük, akkor nem tautologikus megoldás az elvnek magára a bűncselekmény-fogalomra történő alkalmazása sem. E megközelítés helyességét támasztja alá egyébiránt az Alaptörvény XXVIII. cikkének a *nullum crimen sine lege* elvét megfogalmazó (4) bekezdése is. Az elv ebben a legtágabb megközelítésben azt is jelenti, hogy miután a büntetőtörvény definíciószerűen rögzíti a bűncselekmény törvényi fogalmát, e fogalom nem is határozható meg másképpen, mint ahogy az a törvényben szerepel.

6. A tudományos bűncselekmény-fogalom további létjogosultsága

A *nullum crimen sine lege* elvének fenti, tág értelmezés persze – a tudomány szabadságából eredően – önmagában még nem zárja (nem is zárhatja) ki a bűncselekmény-fogalom tudományos vizsgálatának igényét és a tudományos bűncselekmény-fogalom felállításának lehetőségét, de mindenképpen meghatározza annak egyfajta fogalmi minimumát és kereteit is. Ennek következtében (is) okkal juthat és jutott is el a tudományos gondolkodás ahhoz a kérdéshez, hogy mennyiben van létjogosultsága az önálló tudományos bűncselekmény-fogalomnak.³⁷

A napjaink jogirodalmá által kínált egyik megoldás abból kiindulva, hogy a törvényi bűncselekmény-fogalom olyan rendszertani problémákkal – például a szándékosság és gondatlanság alanyi vagy tárgyi oldalon történő megjelenítésének kérdésével – terhelt, amelyek egy kifogástalan tudományos rendszerben nem fogadhatók el,³⁸ a bűncselekmény tudományos fogalmát olyan absztrakt tényállásként, többelemű, komplex fogalomként írja le, amely – minthogy a büntetőtörvény általános részi (és egyes különös részi) intézményeit, a tettességet, az elkövetési tárgyat, az eredményt, szituációs elemeket, az objektív büntethetőségi feltételeket, a motívumot és a célzatot emeli be a fogalomba – lényegében mégis olyan legáldefiníció, amely kiiktatja a tudományos fogalom önállóságát.³⁹ Nem vitatva ezeknek az elemeknek a bűncselekmény fogalmával, lényegével fennálló kapcsolódásait, mégis felmerül a kérdés, hogy a büntető anyagi jog általános részének három nagy kérdésköréből (bűncselekmények, elkövetők, büntetések) kettőt szinte egészében beemlenni a bűncselekmény fogalmába feltétlenül szükséges-e, nem teszi-e az éltáthatatlanná a bűncselekmény-fogalmat.

Egy másik lehetséges irány az, hogy a *nullum crimen sine lege* elvének a bűncselekmény definícióját is kötelező erővel rögzítő értelmezését elfogadva, a bűncselekmény-fogalom tudományos vizsgálatában nem törekszünk új – a törvényi fogalomtól bármely részében eltérő – definíció megfogalmazására, hanem csupán annak elemeit vizsgáljuk a lehetséges ér-

telmezési és fejlődési tartományok feltárására törekedve. Ebben az esetben a büntetőjog általános része törvényi definíción kívüli elemeinek, mint például a büntethetőségi feltételeknek a vizsgálata – ami továbbra is feltétlenül szükséges – történhet ugyan a bűncselekmény-fogalommal összefüggésben, de annak keretein kívül, ahogy ez a jogtudományi munkákban a XVIII. századtól kezdődően (Bodó, Vuchetich) is megfigyelhető volt.

6.1. Cselekmény, bűnösség, alaki jogellenesség, tényállásszerűség, büntetni rendeltség

A Btk. bűncselekmény-fogalmát vizsgálva több olyan elemet találunk, amelyekre ugyan a tudományos gondolkodásnak – jelentőségüknel fogva – folyamatosan megfelelő figyelmet kell fordítani, azonban részben évszázados fejlődés során kialakult dogmatikájuk, részben az esetleg felmerülő problémákhoz szükségszerűen is alkalmazkodó gyakorlatuk folytán jelenleg igazán akut problémát – álláspontom szerint – nem vetnek fel, figyelemmel arra is, hogy lényegében az 1961. évi V. törvény óta folyamatosan a törvényi bűncselekmény-fogalom részét képezik.

A cselekmény, ami a társadalomra veszélyesség törvényi fogalom meghatározásából is következően tevékenység vagy mulasztás, fizikai ténylegességet takar, ami azonban nemcsak a bűncselekményeknek, hanem alapvetően minden – akár jogszerű vagy a jog számára irreleváns – emberi cselekménynek sajátja. A büntetőjogilag releváns tevékenységek vagy mulasztások elemzése és megítélése természetesen bármely különös részi tényállás vizsgálata során érdekes kérdéseket vehet fel. Általános jelentése, a bűncselekmény törvényi fogalmában betöltött szerepe tekintetében azonban jogi szempontból aligha tarthatunk igényt alaposabb elemzésre, mint amelyet Földvári József adott, amikor a cselekményt az emberi tudatban lejátszódó pszichikai mozgásból kialakuló fizikai mozgásként írta le.⁴⁰

A bűnösség, aminek tartalmát a Btk. a szándékosság és gondatlanság formájában külön definíciók segítségével határozza meg,⁴¹ már a korai büntetőjog-tudományi gondolkodásban is meg-megjelent a deliktumok meghatározásával összefüggésben. A gyakorlat emellett – a törvényes kereteken belül – kidolgozott és napi szinten alkalmaz olyan speciális bűnösségi formákat, mint a praeterintencionális elkövetés vagy a limitált veszélyeztetési szándék. Az elkövető és cselekménye, illetve annak következményei között fennálló, a bűnösség alakzatai által lefedett és a tudományos gondolkodás által mára ugyancsak kellőképpen kimunkált tudati és akarati (valamint részben érzelmi) összefüggésrendszerrel⁴² is elmondható, hogy ez sem csak a bűncselekmények, hanem lényegében minden emberi cselekvés jellemzője. A bűnösség kapcsán ezért annak kiemelése indokolt, hogy az elkövető és cselekvése közötti tudati és akarati összefüggés milyensége nem önmagában és általánosságban eredményezi a negatív értéktételeket tükröző bűnösség megállapítását, hanem a bűnösség mint pszichikai viszonyulás, mindig csak a bűncselekmény egyéb fogalmi elemeivel

36 Btk. 1. § (1) bek., 2. § (1)–(2) bek.

37 AMBRUS: i. m. 30. o.

38 Uo. 28.

39 AMBRUS: i. m. 30–31. o., GELLÉR Balázs – AMBRUS István: A bűncselekmény tudományos fogalmának újragondolása és az absztrakt tényállás új értelmezése. In: HOLÉ Katalin – KIRÁLY Eszter (szerk.): *Erdei tanár úr és más szerzők dolgozatai*. ELTE Eötvös, Budapest 2021. 55–58. o.

40 FÖLDVÁRI: i. m. 98–101. o.

41 Btk. 7., 8. §.

42 FÖLDVÁRI: i. m. 118–124. o.

– méghozzá döntően az anyagi jogellenességgel – összefüggésben jelenik meg. Ez a gondolat köszön vissza a bűncselekmény tudományos fogalmát többemű, komplex fogalomként, de lényegében kiterjeztett legáldefinícióként meghatározó fentebb hivatkozott nézetben is, amikor a bűnösség a bűncselekmény alaki oldalán, lényegében a társadalomra veszélyesség tudata vagy annak elvárhatósága képében jelenik meg.⁴³

A tényállásszerűség, alaki jogellenesség vagy büntetni rendeltség kritériuma – különösen a kodifikált büntetőjog korában és a *nullum crimen sine lege* elv következetes érvényesítésének követelményére tekintettel – talán a bűncselekmény fogalmának leginkább magától értetődő eleme: bűncselekmény csak olyan magatartás lehet, amelyet a (büntető)törvény tilalmaz. A jogtudomány mégsem egységes e kifejezések pontos jelentéstartamának meghatározásában és abban, hogy a három kifejezés közül valójában melyek szinonimái egymásnak, és melyek jelentésében mutatkoznak különbségek. Anélkül, hogy e kérdésben e helyütt hosszas összehasonlítások és elméleti fejtegetések mentén állást kívánnék foglalni, továbbá nem kitérve a diszpozíciószersűséget önálló fogalmi elemnek tekintő nézetekre,⁴⁴ elégségesnek tartom annak kiemelését, hogy maga a törvény „büntetni rendeltségről” beszél, és ez – e helyütt nem követve Földvári Józsefnek a büntetni rendeltséget a tényállásszerűséggel azonosító és azt szűken, kizárólag a különös részi tényállások tekintetében értékelő álláspontját⁴⁵ – nemcsak a cselekménynek mint történeti tényállásnak valamely különös részi törvényi tényállással való megfeleltethetőségét jelenti, hanem a bűncselekmény tárgyi és (az önálló fogalmi elemként megjelölt bűnösségen kívül) alanyi oldalának a büntetendőséghez és büntethetőséghez megkívánt teljességét. A törvény ugyanis – annak egészét, és nem csupán egyes különös részi tényállásait tekintve – nyilvánvalóan nem rendeli büntetni a különös részi tényállásoknak alakilag megfelelő, de a törvény általános része alapján a felelősségre vonhatóság köréből kivett cselekményeket. E helyütt tehát az általános rész bűncselekményre és elkövetőre vonatkozó szabályainak értékelését elengedhetetlennek tartom a büntetni rendeltség tényének vagy hiányának megállapításához, de ezeket a vizsgálandó elemeket továbbra sem tartom a bűncselekmény-fogalomba bevonandó, önállóan megjelölendő elemeknek, csupán a büntetni rendeltség értékelése „segédelemeinek”. A büntetni rendeltség efféle, tényállásszerűséggel nem azonosított értelmezése pedig az „általános részi tényállásszerűség” fogalmának beiktatása nélkül is áthidalja azt az ellentmondást, ami a különös részi tényállásra szűkített tényállásszerűség-fogalom és a közvetett tettes vagy a részesek felelősségre vonhatósága között húzódik meg.⁴⁶

A cselekmény, a bűnösség és a büntetni rendeltség (alaki jogellenesség, tényállásszerűség) mint a bűncselekmény törvényi fogalmának elemei tekintetében tehát, bár – különösen utóbbi esetében – a tudományos gondolkodás soha nem szükségtelen, a jogalkalmazás kialakult gyakorlata nem igényel beavatkozást. Akár büntetni rendeltségnek, akár tényállásszerűségnek nevezzük a Btk. 4. § (1) bekezdésének utolsó fordulatát, és akár kizárólag a különös részi tényállásnak megfele-

lést, akár az általános rész felelősségre vonáshoz szükséges intézményeit is látjuk benne, a jogalkalmazás számára egyértelmű, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás során ezek mind egyikét vizsgálni kell, és csak a tárgyi és alanyi oldali elemek teljessége estén állapítható meg és róható az elkövető terhére bűncselekmény elkövetése.

6.2. Társadalomra veszélyesség

A jövőre nézve a törvényi definíció által nagyban meghatározott tudományos bűncselekmény-fogalommal kapcsolatos gondolkodás középpontjában véleményem szerint a társadalomra veszélyességnek kell állnia. Ennek oka azonban jóval több, mint a Belovics Ervin által éppen e kritérium kapcsán praktikus megfogalmazott szempont, hogy tudniillik „a jogudomány nem hagyhat figyelmen kívül olyan elemeket, amelyek részét képezik egy adott nemzet jogrendszerének”.⁴⁷ A társadalomra veszélyesség bűncselekmény-fogalomban történő megjelentetése, a materiális jogellenességehez és a büntethetőségi akadályokhoz való viszonya a jogirodalmat régóta erősen megosztja, egyes szerzők a materiális jogellenességgel lényegében azonosítják és a bűncselekmény fogalmi elemeként való megjelentetését igazolják, míg mások változatos érvekkel szólnak fel ellene.⁴⁸ Ismert olyan álláspont is, amely a materiális jogellenesség középpontjába a társadalmi veszélyesség helyett a jogellenességet kizáró okok hiányát javasolja emelni, a társadalomra veszélyességet pedig a bűncselekmény fogalmi eleme helyett legfeljebb jogalkotási szempontból, az egyes cselekmények kriminalizálásának indokaként ismeri el.⁴⁹

Minthogy a társadalomra veszélyesség kritériumával szemben gyakori érv az, hogy azt a szocialista büntetőjog emelte a magyar büntetőtörvénybe, már e helyütt kiemelendően tartom megfogalmazni a legmesszebbmenőbb egyetértést Kóhalmi László megállapításaival, miszerint a társadalomra veszélyesség mára „polgárjogot szerzett”, meggyökeresedett a magyar jogban, messze túlélte a szocialista jog korszakát, alkalmazása a gyakorlatban mára aligha vezet nemkívánatos bírói önkényhez, éppen ezért felesleges lenne számúzni a bűncselekmény-fogalomból pusztán ideológiai-politikai alapon.⁵⁰ A társadalomra veszélyesség törvényben meghatározott fogalma a Btk. óta, tehát immár közel háromnegyed évszázada az államformára utaláson kívül alig változott, és a Btk. 4. § (1)–(2) bekezdései alapján a törvény erejénél fogva tényszerűen és vitathatatlanul része mai büntetőjogunknak. Éppen ezért önmagában nem fogadható el – és egyébként napjainkban jelentős számú jogalkalmazási problémával, rossz gyakorlattal sem igazolható – az az érv, hogy a társadalomra veszélyességet azért kellene elhagyni a bűncselekmény-fogalomból, nehogy azt a gyakorlat közvetlenül kezdje alkalmazni.⁵¹

Utaltam továbbá az 1961. évi V. törvény kapcsán arra, hogy a kárhözottott jogalkalmazói önkénynek talán nem is e tényezőnek a bűncselekmény fogalmi elemei közé emelése, hanem

47 BELOVICS: i. m. 155. o.

48 KÓHALMI László: A társadalomra veszélyesség fogalma a büntető anyagi kódexekben. *Büntetőjogi Szemle*, 2012/2. 18–21. o.

49 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 99–100. o.

50 KÓHALMI i. m. 22. o.

51 HOLLÁN Miklós: Megkésztett búcsú a társadalomra veszélyességtől. *Jogelméleti Szemle*, 2003/4. (oldalszámzás nélkül, forrás: <https://jesz.ajk.elte.hu/hollan16.html>).

43 AMBRUS: i. m. 31. o., GELLÉR–AMBRUS: i. m. 55–56. o.

44 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 14. o.

45 FÖLDVÁRI: i. m. 78–79., 87. o.

46 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 44–46. o.

a büntetőtvény feladatai között – a társadalomra veszélyesség elemeivel szembeni védelem mellett – a szocialista társadalmi együttélés szabályainak megtartására, valamint az állampolgári fegyelemre nevelés feltüntetése ágyazhatott meg. Még régebbre visszanyúlva pedig az is látható, hogy a materiális jogellenességgel összefüggő valamiféle társadalomra veszélyesség valójában már a korábbi századok büntetőjogi, absztrakt bűncselekménnyel kapcsolatos gondolkodásában megjelent. Például Vuchetich Mátyásnál az egyén vagy az állam – bűncselekmény fogalmi elemének tekintett – tényleges jogszereplésében, az 1795. évi magyarországi büntetőkódex-tervezetben a társadalomnak a cselekmény büntetendőségéhez megkívánt sérelmében, az 1811. évi erdélyi javaslatban pedig a bűncselekmények normaszövegben rögzített, a közálladalmat és annak belső rendjét és békéjét közvetlenül vagy közvetve sértő jellegében.⁵²

A társadalomra veszélyesség kritériumáról teljesen lemondani azonban nemcsak érzelmi-ideológiai alapon okafogyott, hanem tartalmi szempontból is elhibázott lenne. A bűncselekmény törvényi fogalmának elemei közül ugyanis – az előbbi alfejezetben vizsgáltakkal szemben – ez hordozza magában és fejezi ki azt a társadalmi értékítéletet, ami nemcsak az egyes cselekmények absztrakt módon, különös részi tényállások megfogalmazásával történő büntetendővé nyilvánításának, hanem a konkrét esetekben az ilyen cselekményt elkövetők (büntető)jogi felelősségre vonásának is az indokát adja. Lényegében erre utal Erdősy Emil is, amikor a társadalomra veszélyesség kritériumának megjelenéséről azt írja, hogy ezzel „a jogi szemléletű bűncselekmény szerkezetébe benyomult (pontosabban beerőtített) tárgyi valóságot kifejező tartalmi elem figyelembe vétele azonnal felborította a hagyományos, beidegződött felfogásokat, hogy csak a jogi megfogalmazás képes különbséget tenni a káros és a hasznos cselekmények között”.⁵³ És valóban, a cselekmény és a bűnösség fogalmi ugyanis értékítélettől mentes, mindenféle emberi cselekvésre vonatkozó ténylegességi, illetve tudati-akarati kategóriák, a büntetni rendeltség pedig a különös részi tényállásnak megfeleltethetőséget és az általános részi büntetendőségi és büntethetőségi feltételek meglétét takarja. Ezek az elemek azonban akkor is teljesülhetnek, ha például a jogalkotó a társadalmi elvárásokkal teljesen szembe menve, társadalmilag hasznos és elismert cselekményeket nyilvánítana bűncselekménnyé.

A társadalomra veszélyesség kritériuma tehát egyfelől annak garanciáját hordozza magában – és ennyiben feltétlenül igazat kell adni Mészáros Ádámnak⁵⁴ –, hogy csak olyan cselekmény minősülhessen bűncselekménynek, ami a jog által egyébként védett valamilyen értéket (jogtárgyat) sért vagy veszélyeztet, ami – egyszerűen szólva – „valami rosszat”. Másfelől a büntetni rendeltség kérdésében is a társadalomra veszélyesség, eme „valami rosszat” megléte vagy hiánya nyújthat eligazítást a jogalkalmazónak abban a (tényleg és szigorúan) kivételes esetben, amikor a különös rész tekintetében tényállásszerű magatartás miatti felelősségre vonás társadalmilag elfogadott okból nem indokolt, de az mégsem vonható valamely általános vagy különös részi nevesített büntethetőségi akadály kö-

rébe. Hogy ez „felesleges és szükségtelen, sok esetben pedig zavaró sorvezető” volna a bírói kar kezében, ebben nem érték egyet Busch Bélával.⁵⁵ Harmadszor pedig, a szándékosság vagy gondatlanság, mint a cselekvő és a cselekménye vagy annak következményei közötti, önmagában értékítéletet nem hordozó pszichikai viszony is attól válik büntetőjogi szempontból releváns bűnösséggé, hogy az elkövetői tudat átfogja vagy átellenne fognia ezt a „valami rosszat”. Ez lényegében az a viszony, amit Ambrus István és Gellér Balázs a bűncselekmény tudományos fogalmát többbelemű, komplex fogalomként, de lényegében kiterjeztett legáldefinícióként meghatározó fentebb hivatkozott megközelítésükben akként értékelnek, hogy a bűncselekmény tárgyi oldalán jelenik meg a cselekmény konkrét társadalomra veszélyessége, az alanyi oldalon pedig a bűnösség körében e társadalomra veszélyesség tudata.⁵⁶

A társadalomra veszélyesség – és annak foka – tehát az a kritérium és érték kategória, amely az absztrakt és konkrét büntetni rendeltség alapjául is szolgál, és ami a bűncselekményeket érdemben, materiálisan megkülönbözteti az egyéb jogsértő és a nem jogsértő cselekményektől. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a társadalomra veszélyesség – a bűncselekmény-fogalomból kiemelve – tágabb kategória is, mint a (materiális) jogellenesség, tehát nem minden társadalomra veszélyes cselekmény bűncselekmény, csupán az, amit a törvény formálisan is annak minősít.⁵⁷ A bűncselekmény fogalmán belüli jelentősége folytán azonban – még akkor is, ha a büntetőtvény rögzíti a meghatározását – a jogtudománynak, a jogalkotónak és a jogalkalmazónak is folyamatos és fokozott figyelemmel kell kísérnie a társadalmi közeg alakulását, mivel ennek fényében válhat indokolttá a „társadalomra veszélyesség” mint a bűncselekmény-fogalom elemének felülvizsgálata.

6.3. Quo vadis, társadalomra veszélyesség?

A társadalomra veszélyesség mint a bűncselekmény-fogalom elemének felülvizsgálata két irányban látszik indokoltnak. Ezek közül az első első formális jellegű, és lényegében arra vonatkozik, hogy bár a bűncselekmény-fogalomban feltétlenül szükséges legalább egy valódi, az említett „valami rosszat” tükröző érték kategória, de vajon ennek megjelölésére maga a „társadalomra veszélyesség” megfogalmazás helytálló-e. Jogi és törvényi, méghozzá büntetőtvényi fogalomról lévén ugyanis szó, a Btk. 4. § (2) bekezdésében írtak ismerete mellett is joggal merül fel a kérdés, hogy meg tudjuk-e határozni, egyáltalán jogi szempontból meghatározható-e, hogy mit tekintünk társadalomnak, és amennyiben e fogalmunknak a létező világban nem kizárólag egyetlen jelenség feleltethető meg, akkor mely társadalmakra vonatkozik a büntetőjogi védelem. Még érdekesebb kérdés ezt továbbgondolva, hogy ki mondja meg, hogy mi veszélyes egyetlen konkrét vagy több különböző társadalomra, és mi a helyzet akkor, ha több, egyaránt társadalomnak tekinthető és védelemre igényt tartó, de egymástól értékrendszerében nagyban különböző entitásra veszélyes (vagy éppen nem veszélyes) tényezők meghatározása egymással össze nem egyeztethető. Elgondol-

52 BÉRCES: i. m. 145. o., HAJDU: i. m. 391. o., Sanctio Criminalis... 1130. o.
53 ERDŐSY Emil: A formális és a materiális bűncselekmény-fogalom értelmezése. *Jogtudományi Közlemények*, 2007/12. 545. o.

54 MÉSZÁROS: i. m. (2020) 99–100. o.

55 BUSCH Béla: Az új Btk. általános részének alapfogalmai (hatály, a bűncselekmény, a tettesek és részesek, a társadalomra veszélyesség). *Jogtudományi Közlemények*, 2014/11. 502. o.

56 AMBRUS: i. m. 30–31. o., GELLÉR–AMBRUS: i. m. 55–56. o.

57 ERDŐSY: i. m. 545–546. o.

kodhatunk továbbá azon is, hogy a társadalomra veszélyesség kritériumán belül a veszélyesség vajon mértéktől független vagy mértékjelölést magában foglaló kategória-e. Utóbbi esetben feltehető az a kérdés is, vajon egy társadalom tagjának kisebb sérelme elegendő-e, és milyen mértéktől elegendő a társadalom sérelmének megállapíthatóságához, és ugyanez a mérték alkalmazható-e, ha egy kisebb, nagyobb, gyengébb, erősebb, összetartóbb vagy lazább társadalmat éri ugyanekkora sérelem.

E vonatkozásban egyelőre úgy látszik, hogy az említett „valami rossz” törvényi kifejezése, minthogy a jog társadalmi közegben működik, a „társadalomra veszélyesség” műszónál megfelelőbbet nem sikerült, és nem is ígérkezik könnyűnek kitalálni, hosszabb távon azonban ennek lehetőségét is érdemes lehet szem előtt tartani.

A másik, immár sokkal inkább tartalmi kérdés, amivel a büntetőjog-tudománynak foglalkoznia kell a társadalomra veszélyesség kapcsán, az a fogalom tényleges tartalma, a „valami rossz” mibenlétének meghatározása. A Btk. jelenlegi definíciója szerint ez a „valami rossz” nem más, mint a mások személyét vagy jogait, illetve Magyarország Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendjét sértő vagy veszélyeztető tevékenységek és mulasztások köre.

E meghatározás a jelenlegi formájában is felvet kérdéseket. Vajon Magyarország Alaptörvénye szerinti társadalmi, gazdasági, állami rendje lefedi-e az állammal, a közösséggel kapcsolatos valamennyi védendő jogtárgyat? Az Alaptörvény szerinti társadalmi, gazdasági, állami rend csak az Alaptörvényből közvetlenül kiolvasható szegmensekre vonatkozik, vagy az akotmányos keretben születő alacsonyabb szintű jogi normák is meghatározhatják-e annak tartalmát, és ha igen, milyen szinteken? A „mások” megjelölésnek a Magyarország elé helyezése gyengíti azt a kézenfekvő értelmezést, miszerint a magyar államon kívüli minden természetes személyt és nem természetes személy jogalanyt lehetne és kellene érteni alatta. Jelenlegi formájában – mivel a bűncselekmény elkövetője természetes személy lehet – a „mások” megjelölés inkább tűnik más személyekre utalásnak, de vajon csak természetes személyek vagy más jogalanyok is szóba jöhetnek-e, utóbbiak magánjellegűek vagy – a külön nevesített magyar államon kívüli – közjogi jellegűek is lehetnek? Beleférnek-e ebbe a fogalomba internacionális és szupranacionális szervezetek vagy külföldi államok?

A jövőre nézve pedig, csupán néhány jelentős társadalmi folyamatot kiemelve, és világhátrányok, háborúk kataklizmáit nem is említve, az európai integráció jelenlegi és a jövőben lehetséges folyamatai, a globalizáció, a személyek, az áruk, a tőke és az adatok világméretű mozgásai, a tömeges népességmozgások, az emberiség közös örökségét képező területek és értékek

közös használata mellett mennyiben tartható, illetve megfelelően értelmezhető-e a törvényi definíció? Az egymással akarva-akaratlan is interakcióba lépő, adott esetben teljesen különböző társadalmi, világnézeti közegekből érkező személyek és közösségek „személyének” és jogainak védelme összeegyeztethető-e, és mindezek összeegyeztethetők-e Magyarország Alaptörvénye szerinti társadalmi, gazdasági és állami rendjével?

Mivel pedig a törvényi bűncselekmény-fogalom a jogbiztonság igényének megfelelően szükségszerűen merevebb, mint a tudományos fogalom, ezért a társadalomra veszélyesség fogalmával, tartalmával, lehetséges és szükséges fejlődési irányival kapcsolatos munkálkodást először a büntetőjog-tudomány művelőinek kell megkezdeniük. Ezt abban a reményben is kell tenniük, hogy tapasztalataik, megállapításaik induktív jellegű összegyűjtése és kidolgozása után talán segítségére lehetnek legalább a jogalkalmazóknak a törvény értelmezésében, de később akár a jogalkotónak is a törvényi bűncselekmény-fogalom, azon belül különösen a „valami rossz”, a társadalomra veszélyesség kritériumának, tartalmának esetleges felülvizsgálatában.

7. Záró gondolat

Bár a hazai jogirodalom a törvényi és tudományos bűncselekmény-fogalmakat és azok viszonyát alapvetően a kodifikált büntetőjogunk másfél évszázadra visszanyúló korszakában vizsgálja, valójában e fogalmak, illetve előképeik egymás mellett létezése – a praktikus bűncselekmény-fogalom, a korai jogtudósaink meghatározásai és a kodifikációs tervezetek próbálkozásai képében – hosszabb múltra tekint vissza. E szélesebb történelmi horizonton jól kivehető, hogy a minél részletesebb, minél több elemre kiterjedő törvényi fogalom megjelenése és a *nullum crimen sine lege* elvének érvényesülése a tudományos bűncselekmény-fogalmat bizonyos keretek közé szorította. A tudomány szabadsága és a büntetőjog fejlődése segítségének igénye folytán azonban a tudományos bűncselekmény-fogalomról még nem időszerű lemondanunk, a büntetőjog-tudomány művelőinek a bűncselekmény fogalmának vizsgálata és továbbgondolása körében még akad teendője, és ez különösen akutnak látszik a társadalomra veszélyesség kritériuma tekintetében. A bűncselekmény eme, érték kategóriának tekinthető elemétől nemhogy nem válhatunk meg, de a közeli jövőben – a minket körülvevő társadalmi folyamatokat figyelve és azokra reflektálva – éppen ezt lenne szükséges a vizsgálataink középpontjába állítani.